

Leidse Dierenroute

een stadswandeling langs dierenbeelden en ornamenten

Leiden als Dierenmuseum

Leiden is een stad vol verhalen waarin ook dieren veelvuldig voorkomen. Je vindt er o.a. schapen, koeien, uilen, apen, leeuwen, eekhoorns, reigers, olifanten en zelfs een wolf en een libelle. Deze dierenkunstwandeling verbindt alle dieren die je tegenkomt met de Leidse verhalen.

Leiden stond in de Romeinse tijd op de kaart als Lugdunum. In de middeleeuwen ontstond een kleine handelsnederzetting rond de zogenaamde Burcht. Leiden werd een handelsplaats met producten van dichtbij en van ver, omdat Leiden tot 1122 een open verbinding met de zee had via de Rijn die naar Katwijk stroomde.

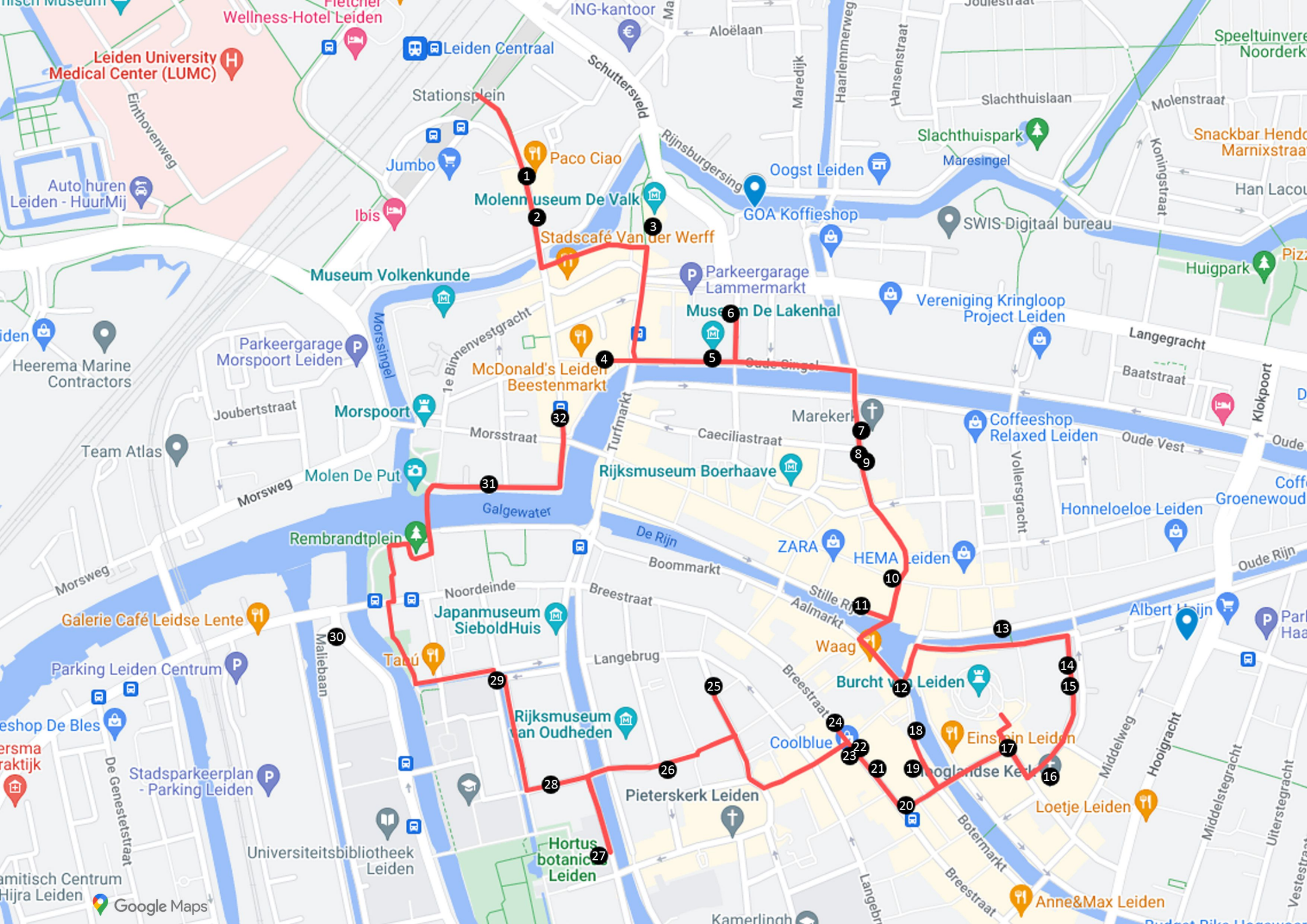
Op de grote markten werd veel vee en vis verhandeld. En omdat alles daarvan werd gebruikt, waren er ook veel leerhandelaren en de poort in de Breestraat herinnert nog aan de voormalige Penshal. Dieren zie je ook in straatnamen en namen van bruggen terug, zoals de Oude Varkenmarkt en de Visbrug.

Het schaap is met Leiden verbonden door de textielindustrie die ervoor zorgde dat de stad in de middeleeuwen uitgroeide tot belangrijkste producent van laken in Europa. De uil, symbool van wijsheid en kennis, is verbonden met de universiteit van Leiden, de oudste van Nederland (1575). De duif was de steun en toeverlaat voor de Leidenaar tijdens het Beleg van Leiden in 1573-1574, omdat zij berichten in en uit de stad wist te smokkelen. Van de architect Dudok kreeg Leiden prachtige olifanten.

Ga op pad en ontmoet meer dan 30 Leidse dieren, lees waar ze voor staan en ontdek hoe ze zijn verbonden met de geschiedenis van Leiden. Je gaat gegarandeerd met andere ogen naar Leiden kijken!

We wensen je veel wandelplezier!

Emmy Meijers & Henny van Rij
Het Dierenmuseum

Leiden University Medical Center (LUMC)

Leiden Centraal

Molennuseum De Valk

Stadscafé Van der Werff

Museum Volkenkunde

Museum De Lakenhal

McDonald's Leiden Beestenmarkt

Rijksmuseum Boerhaave

Rembrandtplein

Japanmuseum SieboldHuis

Rijksmuseum van Oudheden

Burcht van Leiden

Pieterskerk Leiden

Hortus botanic Leiden

Einsje Leiden

Loetje Leiden

Anne&Max Leiden

Google Maps

STARTPUNT

De route start bij het NS-station Leiden Centraal.

Vanaf hier kun je een route van 4 km door het centrum van Leiden lopen.

Loop vanuit station Leiden Centraal via de uitgang naar het centrum rechtdoor de Stationsweg op. Houdt links aan. Op de gevel van Stationsweg 25 zie je tussen de vele decoraties in het reliëf onder de dakrand boven het balkon drie schedels van een paard.

1. Drie schedels van een paard op de Kroonvilla

Stationsweg 25

De naam van deze rijk gedecoreerde stadsvilla, gebouwd in neo Renaissance stijl, is vernoemd naar de eerste eigenaar van deze villa: Arnold Kroon, leraar aan de HBS en van 1897 tot 1902 wethouder Voorbereiding Onderwijszaken in Leiden. De schedels van de paarden zijn waarschijnlijk alleen decoratief aangebracht, net zoals de twee leeuwenkopjes bij de entree.

Loop verder naar Stationsweg 7 voor een gevelsteen met een zwarte ruiter, helemaal bovenaan op het gebouw.

2. Gevelsteen met zwarte ruiter op wit paard (1896)

Stationsweg 7

Deze gevelsteen herinnert aan het Maastrichts Bierhuis dat hier van 1896 tot 1922 was gevestigd. Het café was eigendom van Rutten's Bierbrouwerij uit Maastricht, één van de brouwerijen die zijn bier landelijk probeerde te verkopen. Het is niet bekend waarom is gekozen voor het beeldmerk van een zwarte ruiter op een wit paard. Waarschijnlijk verwijst het beeldmerk naar ruiters die vroeger bij herbergen een stop maakten voor een biertje. Misschien staat het zwart van het harnas van de ruiter voor het betreden van de niet geëigende paden door de brouwerij en het wit van het paard voor de puurheid van het water in het bier. Een andere mogelijkheid is dat het beeldmerk is geïnspireerd door ruiterstandbeelden die in de openbare ruimte de macht en het aanzien van bepaalde personen uitstraalden.

Ga over de brug, en vóór het café Van de Werff links over het Kiepad langs het water naar Molen de Valk.

3. Molen de Valk (1743)

2e Binnenvestgracht 1

Molen de Valk is een stellingmolen waar graan tot meel werd gemalen. Molen de Valk dankt haar naam aan het Valkenburgerbolwerk, dat vroeger onderdeel uitmaakte van de stadsverdediging waar de molen op staat.

Bovenop de molen staat een windvaan in de vorm van een valk en in de muur van de molen is een plaquette met een valk aangebracht die aangeeft dat de

eerste steen voor de bouw van de molen is gelegd op 17 oktober 1743. De molen is nu een museum dat je kunt bezoeken. De bekendste bewoner van de molen was cabaretier Paul van Vliet die hier ooit een kamer huurde toen hij begin jaren 60 rechten studeerde in Leiden. Voor de molen bevond zich tot 1969 een veemarkt met koeien, schapen, varkens, paarden, geiten en kippen (de Lammermarkt). Het was een van de grootste veemarkten van Nederland.

Steek nu via het zebrapad de 2^e Binnenvestgracht over naar de Nieuwe Beestenmarkt en ga voor de Turfmarktbrug rechts naar de Beestenmarkt (foto uit 1923 uit de collectie van Erfgoed Leiden en omstreken).

4. Schapenbel (1734)

Beestenmarkt 9 en 10

De Beestenmarkt was in 1611 het eerste vaste veemarktterrein van Leiden. Tussen Beestenmarkt 9 en 10 hangt nog de schapenbel uit 1734 die werd geluid bij het begin en einde van de veemarkt. In 1969 verhuisde de markt naar de Groenordhallen waar die bleef tot in 2001 toen de MKZ-crisis uitbrak.

Keer om en steek de Nieuwe Beestenmarkt over naar de Oude Singel richting Museum de Lakenhal.

5. Schapen op Museum de Lakenhal (1640)

Oude Singel 32

Dit gebouw uit 1640 werd gebouwd als Lakenhal, de plek waar lakense stof werd gekeurd. Laken is een wollen stof die eerst wordt geweven en vervolgens vervilt. De wol was afkomstig van merinoschapen uit Engeland en Spanje. Tegen de gevel van de Lakenhal zie je voorstellingen van de lakenindustrie en bovenop de gevel herinnert een aantal merinoschapen (zie ook foto op voorkant van deze route) aan de functie van het gebouw.

In 1869 besloot de gemeente om de Lakenhal te verbouwen tot stadsmuseum. De stadsarchitect Jan Willem Schaap (!) kreeg hiervoor de opdracht. Sinds 1874 is het een oudheidkundig en kunstmuseum met een voorhof met veel gevelstenen/emblemen met dierenfiguren waaronder paarden, een wolf en een olifant. Kijk er rond (op maandag gesloten) en zoek 'de hond in de pot' (naar het bekende spreekwoord), een gevelsteen uit de 1^e helft van de 18^e eeuw. Deze steen komt van de apotheek van het St. Caeciliagasthuis in Leiden, waarin later het bordeel Likkepot was gevestigd.

Rechts van de ingang, langs de gracht, prijkt boven het bruine bakstenen pand het wapen van het graafschap Holland: twee leeuwen die een rode leeuw flankeren. Het wapen dateert uit de 12^e eeuw. Het gebied van het graafschap kwam ongeveer overeen met de huidige provincies Noord-Holland en Zuid-Holland. Het wapen van Holland vormde de basis voor het wapen van de Republiek der Zeven Vereenigde Nederlanden (1588-1795). Het wapen is ook een inspiratiebron geweest voor het huidige wapen van de provincie Zuid-Holland dat er erg op lijkt.

Vervolg de Oude Singel en ga de eerste straat links de Lange Scheistraat in (er is geen straatnaambord). 50 meter verder zie je links, net voor de poort, een gevelsteen met een paard in een rosmolen.

6. Gevelsteen met paard in rosmolen (1707)

Lange Scheistraat

De rosmolen was vóór de industrialisatie een veelgebruikt apparaat waarbij met paarden een molen werd aangedreven. Rosmolens werden gebruikt in de textielindustrie, maar ook om grutten (graan in gepelde en gebroken vorm) te pletten. De rosmolen op deze gevelsteen is "De nieuwe Haagse grut moole uit 1707" uit de Haarlemmerstraat in Leiden.

Loop terug naar de Oude Singel, ga linksaf en dan rechtsaf over de brug naar de Lange Mare. Daar zie je links de Marekerk.

7. Dieren op de Marekerk (1649)

Lange Mare 48

De Marekerk is een hervormde kerk die is ontworpen in achthoekige vorm als protestants alternatief voor kruisvormige kerken. Het is de eerste in zijn soort in Nederland. Het reliëf boven de deur toont twee religieuze boodschappen aan de gelovige bezoeker van de kerk: 'Gedenk te sterven' en 'Hoed u voor het kwade'.

Gedenk te sterven: Zowel de hermelijn *rechts* boven het reliëf tegen het festoen (versiering met fruit en bladeren) en de vlinder (rechtsboven *in* het reliëf) verwijzen door hun gedaanteverandering (pelswisseling en ontpopping) naar de verrijzenis van zowel Christus als de mens (leven na de dood). Ze staan symbool voor onsterfelijkheid (door zuiverheid, onschuld, kuisheid) en de ziel.

De eekhoorn in het reliëf staat symbool voor deugdzaamheid en voor de mens die God zoekt. Je zou kunnen zeggen dat de wintervoorraad die de eekhoorn aanlegt symbool staat voor de verzameling goede werken die de mens heeft te verrichten om toegang te krijgen tot de hemel.

Hoed u voor het kwade: De vlinder wordt bedreigd door een vogel, de eekhoorn wordt bedreigd door de rat en de kersen (symbool voor geluk, nieuw begin, schoonheid) worden geroofd door papegaaiachtige vogels (wellust). De libelle (linksboven in het reliëf) staat in de symboliek van dit reliëf tegenover de vlinder en symboliseert de zonde. De linkerhoek van het reliëf toont dan de verdrijving van het kwaad door de happende vogel. In de rechterhoek van het reliëf toont de vogel die naar de vlinder hapt de belaging van de onsterfelijkheid. Deze vogel lijkt een kraaiachtige, waarschijnlijk een ekster, met symbolisch een slechte reputatie (dief, onheilspellend). Deze vogel waarschuwt voor de consequenties van een zondig leven.

Bovenin het fries met het wapen van Leiden zijn 4 kleine wapenschilden van voormalige burgemeesters aangebracht. De twee wapenschilden rechts tonen een haas met een zwaard (van burgemeester Hazius) resp. drie hertenkoppen (van burgemeester Van Willigen).

Loop verder over de Lange Mare naar nummer 51 rechts, daar zie je een ossenkop tegen de gevel.

8. Ossenkop (1847)

Lange Mare 51

De ossenkop herinnert aan de leerhandel P. Colla die hier vanaf 1847 was gevestigd. In het raam boven de deur (zgn. bovenlicht) is ook een os te zien.

Kijk nu naar de overkant, naar de koeienkop boven Lange Mare 62.

9. Koeienkop

Lange Mare 60

Tot 1830 was dit pand in eigendom van Abraham van Buren die hier een schoenmakerij en leerhandel had.

Loop verder door tot het einde van de Lange Mare waar de in neoclassicistische stijl gebouwde Hartebrugkerk (1836) staat en ga daar rechts. Naast de kerk zie je links van de toegangsdeur naar de pastorie een reliëf van de heilige Franciscus met een wolf.

10. Sint Franciscus en wolf op Hartebrugkerk (1945)

Geurt Brinkgeve (1917 - 2005), Haarlemmerstraat 110

Dit reliëf is geplaatst bij de viering van de 500-jarige aanwezigheid van de Franciscaner monniken in Leiden in 1945. De gevelsteen verwijst naar een verhaal van de heilige Franciscus (1181/1182 - 1226) die een wolf vrede laat sluiten met de bewoners van de middeleeuwse stad Gubbio in Italië.

Eerder waren de mensen daar bang voor de wolf, omdat hij hun dieren doodde en opat. Het reliëf toont het moment waarop Franciscus, na een gesprek met de wolf, zijn hand uitsteekt om een erewoord te krijgen van de wolf. Die tilt zijn poot op en legt deze in de hand van Franciscus. Het jaartal 1945 is interessant, omdat de afbeelding hiermee ook verwijst naar het einde van de Tweede Wereldoorlog. De boodschap van dit reliëf is vrede en vriendschap.

Draai je om en ga rechts weer de Lange Mare op. Ga voor de Catharinabrug rechts de Stille Rijn op en loop door tot het poortje naast nummer 15. Boven het poortje zie je een gevelsteen van een paard en een os..

11. Gevelsteen paard en os (1644)

Stille Rijn 14-15

De panden Stille Rijn 14 en 15 waren eigendom van vleeshouwer / slager van rundvlees Pouwels Jansz. Waarschijnlijk stalde hij de koeien en ossen voor de slacht via het poortje achter de huizen. En dat gold ook voor de paarden van de stalhouderij die hij runde.

Draai om, loop over de Catharinabrug en ga na de brug links de Aalmarkt op. Hier werd vroeger op de kades zoetwatervis verhandeld. Loop naar het grote gebouw links naast de Waag uit 1658. In de Waag werden vroeger goederen gewogen, op kwaliteit gekeurd en er werden accijnzen over geheven. Achter de Waag bevond zich vroeger de Boterhal waar boter werd verhandeld.

Naast de Waag bevond zich vanaf 1936 tot 2016 het voormalige warenhuis Vroom & Dreesman (V&D). Aan de linkerkant van de gevel zijn zandstenen reliëfs met afbeeldingen van reigers aangebracht.

12. Reigers op voormalige Vroom & Dreesman (1936)

Aalmarkt 22

Op het onderste reliëf zie je een moederreiger met 3 jonkies op een nest en het jaartal 1903. Op het bovenste reliëf, met het jaartal 1936, zijn de 3 jonkies volwassen geworden en vliegen ze uit. De reliëfs verwijzen naar de oude en nieuwe V&D. Vóór de bouw van dit gebouw had V&D namelijk sinds 1903 al een vestiging in een kleiner pand op deze locatie. In 1936 'vloog' V&D uit naar het grotere gebouw. Mogelijk is voor de afbeelding van reigers gekozen gezien de locatie, reigers houden van vis, en/of omdat reigers symbool kunnen staan voor geduld en voorspoed.

Op de ronde pilaar links van het gebouw, op de hoek met de Maarsmansteeg, zie je een familie met gezichten. Dit reliëf verwijst naar het familieleven en maakte duidelijk dat V&D er voor het hele gezin wilde zijn.

Loop over de brug tegenover het reliëf met de reigers. Dit is de Visbrug, de oudste brug van Leiden waar vroeger levende vis werd verhandeld. Loop rechtdoor tot aan de Oude Rijn en ga rechts. Loop door tot Oude Rijn 33 bij de Dullebrug (loopbrug) en kijk naar de overkant waar je een kleine olifant boven een speelgoedwinkel kunt zien.

13. Olifant

Oude Rijn 36

De olifant is geen aanduiding voor een oude naam van het pakhuis, maar is er 'voor de leuk' geplaatst door de vader van de huidige eigenaresse, die daar een kartonnagebedrijf had. Hij heeft het beeldje gekocht bij een antiquair in Den Haag en een ereplaats aan zijn huis gegeven.

Loop verder over de Oude Rijn en ga aan het einde rechtsaf de Hooglandse Kerkgracht op. Rechts zie je op nummer 11A tegen de gevel een ornament van een slang die om een stok kronkelt en verder op nummer 17B het voormalige Leidse Weeshuis.

14. Slang (1750)

Hooglandse Kerkgracht 11A

Omdat de slang naar beneden kronkelt, verwijst deze mogelijk naar het Bijbelse verhaal waarin een slang Eva in het paradijs verleidde om van de verboden vrucht van de boom van kennis van goed en kwaad te eten. Omdat de slang naar beneden kronkelt is het zeer waarschijnlijk geen esculaap. Bij de esculaap, het symbool voor artsen en apotheken, kronkelt de slang namelijk omhoog langs een staf. Mogelijk woonde hier een van de 'heilige geestmeesters' die voor het Heilige Geest Weeshuis op nummer 17B werkte en met de slang op het gebouw wilde waarschuwen dat we moeten uitkijken voor de verleiding van het kwaad.

15. Duif op poort voormalig Leids Weeshuis (1607)

Hooglandse Kerkgracht 17B

In 1583 werd hier het Leidse Weeshuis (of Heilige Geest Weeshuis) ondergebracht. In de jaren 1604 - 1607 werd het flink verbouwd en kwam er boven de toegangspoort tot de jongensplaats een spitsboog met een beeldengroep van kinderen die de Heilige Geest in de gedaante van een duif aanroepen en twee beelden van weeskinderen (Kootje en Kaatje). Naast de tekst onder de wezen zijn ook twee leeuwenkoppen te zien. Aan de andere zijde van de poort hangt ook een afbeelding van een duif als symbool van de Heilige Geest. Tegenwoordig bevindt zich hier het Kinderrechtenhuis van Nederland.

Loop de Hooglandse Kerkgracht af met de bocht naar rechts en ga aan het einde rechtsaf de Nieuwstraat in. Achter je is nu de Hooglandse Kerk met een haan op de torenspits.

16. Haan op torenspits Hooglandse Kerk

Nieuwstraat 20

De haan is vaak als windwijzer op protestantse kerken te zien. Hij toont niet alleen de richting van waaruit de wind waait, maar heeft ook een symbolische betekenis. De haan herinnert aan de verloochening van Jezus door Petrus. Jezus had voorspeld dat Petrus voordat de haan zou kraaien, driemaal zou ontkennen dat hij Jezus kende (nadat Jezus gevangen was genomen). De haan staat ook voor het berouw van Petrus hierover. Petrus verkondigde volgens de overlevering het christelijke geloof tot aan zijn dood. Daarnaast wordt de haan gezien als symbool van Christus. De haan kondigt immers een nieuwe dag aan, een synoniem voor het christelijk geloof.

Loop verder tot de poort met daarop een leeuw die toegang geeft tot de Burcht van Leiden. Loop onder de poort door via het Van der Sterrepad naar de Burcht.

17. Dieren bij de Burcht van Leiden (17^e eeuw)

Hoek Nieuwstraat / Burgsteeg

De leeuw met een zwaard uit 1662 op de zandstenen poort 'beschermt' met zijn kracht en moed de toegang tot de erachter gelegen burcht. Het is de leeuw van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1588 - 1795) die in wapenschilden van de republiek ook met een zwaard wordt afgebeeld. Onder zijn linker voorpoot zie je het wapen van Leiden met twee gekruiste rode sleutels en daaronder de tekst PUGNO PRO PATRIA: 'Ik strijd voor het vaderland'.

De Burcht op de heuvel ontstond in de 9^e en 10^e eeuw en is in 1651 gekocht door de stad Leiden van de burggraaf Claude-Lamoral van Ligne, heer van Wassenaer. Het was een echte vesting die oorspronkelijk net buiten de stad lag. Met de koop rekende de stad definitief af met een verleden waarin de burggraaf de vrijheden van de stad probeerde te beknotten. Dat is ook te zien aan de afbeelding aan de achterkant van het wapen van Leiden. Daar zie je een rode leeuw met een vrijheidshoed op een stok in een zgn. Hollandse tuin. Dit symboliseert de (stedelijke) vrijheid met rechten en vrijheden voor burgers. De stad richtte de burcht na de koop in als openbaar park en in de 17^e eeuw liepen hier herten rond. Ook dat symboliseerde de verkregen vrijheid, want een vesting omvormen tot een park voor het volk werd gezien als een slag in het gezicht van de burggraaf.

Op de twee zuilen voor de trap zie je een leeuw en een ram. De leeuw op de linkerzuil houdt het wapenschild van het Hoogheemraadschap Rijnland met

haar tweekoppige adelaar vast. De ram op de rechterzuil, een verwijzing naar de wolnijverheid, draagt het stadswapen van Leiden met haar gekruiste sleutels. Deze sleutels verwijzen naar Sint Pieter (Petrus), de schutspatroon van Leiden. Petrus zou van Jezus een gouden en zilveren sleutel hebben ontvangen die respectievelijk symbolisch de hemelpoort en de wereld ontsluiten. De wapenschilden naast de ingang van de burcht zelf zijn wapenschilden van alle Leidse burgemeesters die destijds de titel 'burggraaf' hadden.

Loop terug naar de toegangspoort van de Burcht en ga rechts de Burgsteeg in. Loop rechtdoor over de Koornbrug en ga na de brug rechts de Vismarkt op. 100 meter verderop rechts bevindt zich naast het water (de Nieuwe Rijn) de Visfontein.

18. Visfontein (1693)

Jacob Roman (1640 - 1716), Vismarkt

Op de Vismarkt werd zeevis verhandeld. Het water van de Nieuwe Rijn was in de 17^e eeuw echter zo vervuild dat daarin de vis niet bewaard kon worden. Daarom werd een loden waterleiding vanaf de waterkelder onder de Burcht van Leiden aangelegd naar de Visfontein. Zo werden de handelaren van schoon water voorzien. Naast de visfontein zie je ook de visbanken die werden gebruikt voor de verkoop van vis. Dit zijn de enige die in Leiden bewaard zijn gebleven. In de winter is de visfontein 'ingepakt' met houten panelen, omdat de steensoort van de visfontein niet meer goed bestand is tegen vorst. Let ook op het hekwerk dat afbeeldingen van vissen toont.

Draai om en loop iets terug richting de Koornbrug. Rechts is het Stadhuisplein waar je de achterzijde van het stadhuis ziet. Op de zuilen naast de publieksingang van het stadhuis zie je diverse ornamenten met enkele dieren en andere figuren.

19. Achterzijde Stadhuis (1936-1939)

Hildo Krop (1884 - 1970), Stadhuisplein 1

Boven de ingang van het stadhuis zie je een reliëf met twee leeuwen die het wapen van Leiden en het wapen van Nederland flankeren. Bovenop de linker pilaster staat een man met zwaard die het gezag personificeert. De afbeeldingen links op deze pilaster herinneren aan het Beleg van Leiden (1573 - 1574): onder het beeldje van burgemeester Pieter Adriaensz van der Werff (1529 - 1604) zie je resp. een trommel, geschut, een helm met pistolen, een voetboog en schanskorven om achter te schuilen. De afbeeldingen rechts op deze pilaster symboliseren de vijf oorspronkelijke faculteiten van de Universiteit Leiden (opgericht in 1575): onder het beeldje van de medicus en hoogleraar Hermanus Boerhave (1668 - 1738) zie je resp. Wijsbegeerte (uil), Wiskunde (passer en driehoek), Medicijnen (esculaap/slang), Rechten (weegschaal) en Theologie (Lam Gods) .

Bovenop de rechter pilaster beeldt een vrouw de vrijheid uit. De afbeeldingen links op deze pilaster symboliseren de land- en tuinbouw met bovenaan een boerin en daaronder diverse landbouwproducten zoals fruit, mais en granen. De afbeeldingen rechts op deze pilaster symboliseren 'handel' en 'nijverheid'. Onder de fabrieksarbeider zie je resp. een dynamo, drukpers, ploeg,

weefgetouw en de staf van de handelsgod Mercurius (de zgn. caduceus met twee slangen die vrede, bescherming, genezing en eenheid symboliseert).

Loop nu terug naar de Koornbrug en ga rechts de Koornbrugsteeg in. Aan het einde rechts zie je op het zgn. dijkhuis een gevelsteen met een zwaan.

20. Gevelsteen zwaan

M.S. Andriessen (1897 - 1979), Koornbrugsteeg

Deze steen herinnert aan het gegeven dat in 1593 het zwanenrecht aan de stad Leiden werd verleend. Dit hield in dat de stad Leiden zwanen mocht houden en afschieten. Hiervoor golden wel regels. Het recht was voorbehouden aan graven en andere edelen. Zwanenvlees gold destijds als een delicatessen en het zwanenrecht werd gezien als een waardevol bezit.

Ga nu rechts de Breestraat in om de voorkant van het stadhuis te bekijken. Je loopt langs een oude waterpomp waar het water onderaan uit de mond van een 'groene man' stroomt, een mythologische voorstelling van een gezicht met takken en bladeren als baard- en hoofdhaar. Hij heeft een beschermende functie.

21. Voorzijde Stadhuis (1597)

Claes Cornelisz. van Es (ca. 1530 - ?), Breestraat 92- 104

Na het ontzet van Leiden in 1574 gaf het stadsbestuur opdracht voor deze monumentale ingang vóór het oorspronkelijke middeleeuwse stadhuis. Op het bordes zie je 4 leeuwen (symbool van kracht, macht, moed) die ieder

het wapen van Leiden met de gekruiste rode sleutels vasthouden. Daarnaast zie je op het bordes twee kinderen. Het kind met de zandloper stelt 'de tijd' voor en het kind met het doodshoofd 'de vergankelijkheid'. Achter de bovenste leeuwen tegen de gevel in een nis zie je links de personificatie van de 'gerechtigheid' (Vrouw Justitia met zwaard en weegschaal) en rechts de verbeelding van de 'vrede' (Vrouw met een olijftak en wetboek).

Loop nu verder langs het stadhuis tot het poortje rechts naast het stadhuis.

22. Toegangspoort tot voormalige Vleeshal

Breestraat 92

Deze poort gaf toegang tot de voormalige Vleeshal die zich op de begane grond van het stadhuis bevond (voor de waterpomp waar je net langs liep). Al vanaf 1415 werd hier verplicht het vlees verhandeld.

De vleeshal raakte in onbruik, omdat vanaf 1853 slagers vlees in eigen winkels mochten gaan verkopen.

Kijk nu naar de overkant van de straat. Daar zie je een witte poort met erboven twee rode leeuwen die het wapen van Leiden vasthouden. Dit was de poort naar de voormalige Penshal. Daaronder zie je een kleine sluitsteen in de vorm van een ramskop.

23. Voormalige Penshal (ca. 1607)

Claes Cornelisz. van Es (ca. 1530 - ?), Breestraat 103

De Penshal was een marktplaats met kramen waar varkensvlees en de bijproducten van de slacht (bloed, ingewanden, orgaanvlees) werden verhandeld. De marktplaats was een (afgesloten) steeg tussen de Breestraat en de Langebrug. Op de Langebrug zit, links van de Pieterskerk-Choorsteeg, ook een poort naar de voormalige Penshal.

Loop verder door naar Breestraat 84.

24. Dolfijn en angorageit (1673)

Pieter Xavery (1646 - 1674), Breestraat 84

Dit pand 'In den Vergulden Turk' werd in 1673 gebouwd als woon- en werkhuis voor de uit Vlaanderen afkomstige familie Le Pla. Zij handelden in textiel. Dit wordt ook gesymboliseerd in het fries. Hier zie je Neptunus met bij zijn linkerhand een dolfijn en rechts de Romeinse handelsgod Mercurius met links van hem de caduceus met twee slangen. Beide figuren staan symbool voor overzeese handel. De Turkse man met tulband in het midden staat symbool voor het Midden Oosten waarmee handel werd gedreven. En zie je de angorageit aan de voet van Mercurius? Angorawol (en kamelenhaar) werd door de familie Le Pla geïmporteerd uit Turkije (angora = Ankara!). Vervolgens werd het hier in Nederland, soms gemengd met schapenwol, verwerkt tot de

zogeheten grein, een dure wollen stof (mohair), vooral bedoeld voor de export naar het Nabije en Verre Oosten.

Draai om, loop iets terug en steek bij het zebrapad de Breestraat over. Je loopt nu de Pieterskerk-Choorsteeg in. Op de muur links staat het gedicht XXIV Testamento (II) van de Chileense dichter Pablo Neruda uit 1950. Hij stelde zijn testament in dichtvorm op. Loop verder de Pieterskerk-Choorsteeg in. Blijf rechtdoor lopen over de Pieterskerk-Choorsteeg, ga aan het einde rechts en vervolgens weer rechts de Pieterskerkstraat in. Deze straat gaat over in de Pieterskerkgracht. Loop hier naar nummer 8 aan de rechterkant van de straat waar je een tableau van een voormalige slachterij ziet.

25. Tableau van voormalige slachterij (1889)

Pieterskerkgracht 8

In 1889 opende P.J.W. van der Hart hier een slachterij. Links op het tableau zie je 3 ossen voor de slacht en rechts een opgehangen karkas en een slager die bezig is met het uitbenen van een karkas. Dit pand is een van de oudste slachtplaatsen van Leiden. Voor 1903 waren er bijna honderd van deze slachtplaatsen verspreid over de stad. Na 1903 werd er verplicht geslacht in het slachthuis van de gemeente aan de Maresingel, omdat er steeds meer klachten waren over onhygiënische omstandigheden op de slachtplaatsen. Dit duurde tot 1980. Een weetje: wie wel eens in Leiden langs de singels fietst of wandelt, ziet vaak grote groepen witte ganzen. Deze ganzen stammen af van een groepje

ganzen die omstreeks 1960 door medewerkers van het slachthuis zijn uitgezet, nadat zij voor de lol een aantal ganzeneieren hadden uitgebroed.

Draai om, loop iets terug en ga rechts de Lokhorststraat in. Rechts op nummer 16 zie je de Latijnse school met leeuwenkopjes (sinds 1599 op deze plek) waar Rembrandt van Rijn naar school ging. Loop rechtdoor naar het plein Gerecht. Links zie je het Gravensteen dat werd gebouwd in het begin van de 13^e eeuw.

26. Vrouwe Prudentia met slang (1672)

Pieter Xavery (1646 - 1674, Gerecht

Het Gravensteen heeft diverse functies gehad waaronder gevangenis en rechtbank. De functie van de rechtspraak is terug te zien in het fronton rechts. Hier zie je links Vrouwe Justitia met een zwaard en weegschaal. Zij personificeert 'gerechtigheid'. Naast haar zit Vrouwe Prudentia met een spiegel en slang. Zij staat voor 'verstandigheid en voorzichtigheid'. Opvallend is dat Vrouwe Justitia hier zonder blinddoek is afgebeeld, maar wel haar ogen half gesloten heeft. Op de poort rechts die dateert uit 1600 en via allerlei omzwervingen hier is beland, staan twee leeuwen met het wapen van Leiden en in het midden de Griekse godin Pallas Athena (beschermvrouwe van de wetenschap) met helm, lans en schild met het slangenhoofd van Medusa.

Loop verder de Houtstraat in, steek via de Doelenbrug het Rapenburg over en loop rechtdoor de Doelensteeg in, tenzij je nog een blik wilt werpen in de Hortus botanicus van Leiden waar o.a. een bronzen uil staat. Ga hiervoor direct na de

brug links het Rapenburg op. De tuin bevindt zich achter het Academieggebouw die je kunt bereiken via de poort op Rapenburg 73.

27. Uil in Hortus Botanicus (2012)

Philip de Koning, Rapenburg 73

De Hortus botanicus van Leiden is de oudste botanische tuin van Nederland en is aangelegd in 1590. In de voortuin van de hortus, nog voor de officiële ingang, zie je links een uit gevangenschap opvliegende bronzen uil met een ketting om de linker poot. De uil verbeeldt de opnieuw verworven academische vrijheid in 1945. Het beeld werd aan de Leidse universiteit aangeboden door oud-studenten van het jaar 1962 van het Leidsche Studenten Corps – LSC Minerva die zonder de bevrijding niet aan de universiteit hadden kunnen studeren.

Loop terug richting de Doelenbrug en ga links de Doelensteeg in naar het Eva van Hoogeveen hofje op nummer 7 en ga daar naar binnen.

28. Lam in het Eva van Hoogeveenhofje (1739)

Doelensteeg 7

In de tuin van dit mooie hofje staat een lam op de pomp. Dit verwijst naar het familiewapen van Eva van Hoogeveen. Zij stichtte dit hofje in 1650 voor arme ongetrouwde dames of weduwen boven de 40. Haar familie was niet rijk geworden in de textiel, zoals je uit het lam zou kunnen concluderen, maar uit inkomsten van het turfsteken. De vader van Eva had in 1566 in Delfland een hoogveengebied gekocht en vanaf dat moment was Van Hoogeveen de

familienaam. Er werd een familiewapen ontworpen met daarop schapen afgebeeld, omdat er op het hoogveen veel schapen werden gehouden. Het lam op de pomp staat symbool voor de naam Van Hoogeveen.

Verlaat het hofje, ga rechts en ga ook rechts bij de eerstvolgende straat. Je bent nu op de Doelengracht. Loop naar het einde van de gracht en je ziet aan de overkant de Doelenpoort met daarop een beeld van Sint Joris en de draak.

29. Sint Joris en de Draak (1645)

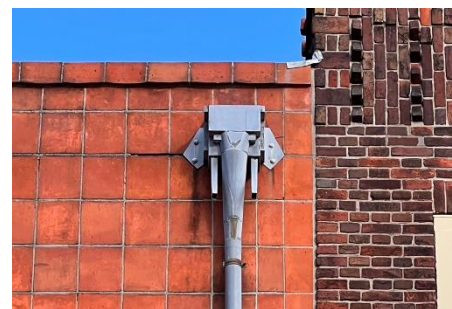
*Pieter Adriaensz. 't Hooft (1610 - 1650),
Groenhazengracht/Sebastiaansdoelen 3*

De Doelenpoort gaf in de 17^e eeuw toegang tot de Doelen, het oefenterrein van de Leidse Schutterij. De poort is versierd met wapens en oorlogsattributen. Bovenop de poort staat het beeld van Sint Joris en de draak, een beeld waarmee de Leidse Schutterij zich identificeerde. Volgens de legende zou Joris gezeten op zijn paard een draak hebben gedood. De draak staat in de legende symbool voor het heidendom en het verslaan ervan symboliseert de bekering van een heidens land of stad tot het christendom. Sint Joris en de draak zie je vaker in de kunst. Vaak heeft de draak een bredere betekenis en staat hij voor het kwaad in de ruimste zin des woords.

Loop richting de Doelenpoort en ga meteen rechts over de Doelenpoortsbrug. Voor je ligt de Oude Varkenmarkt waar tot 1635 varkens werden verhandeld. Stadsbewoners aten tot diep in de 19^e eeuw vooral rundvlees (als men het kon

betalen). Varkensvlees werd op het platteland gegeten, maar kwam uiteindelijk ook op de markt in de stad.

Ga na de Doelenpoortsbrug links de Groenhazengracht op en loop deze af. De Groenhazengracht heeft niets te maken met hazen maar dankt haar naam aan 'het Groene Haasje', een prostituee die hier in de 17^e eeuw woonde. Hier was vroeger de rosse buurt. Steek dan de Rembrandtstraat over en loop door tot aan het water van de Witte Singel. Ga hier rechts en je bevindt je op de route die helemaal langs de singels van Leiden loopt (de zgn. Singelparkroute). Aan de overkant van het water staat op de hoek een bakstenen gebouw, met trekken van de Jugendstil en Amsterdamse school, dat voorheen het Leidsch Dagblad huisvestte. Op dit gebouw zijn als je goed kijkt (of loop er heen) regenpijpen in de vorm van olifanten aangebracht.

30. Olifanten op het voormalige kantoorgebouw van het Leidsch Dagblad (1917)

W.C. Brouwer (1877 - 1933), Witte Singel 1

Dit gebouw is ontworpen door W.M. Dudok (1884 - 1974) voor het Leidsch Dagblad. Van een afstand is het moeilijk te zien maar het bijzondere aan dit gebouw zijn de zinken regenpijpen in de vorm van olifantenkoppen. Aan de Maliebaanzijde van het gebouw staan twee terracotta hanen. Zij verwijzen naar het nieuws dat in de ochtend wordt verspreid (ze kraaien het nieuws uit). De haan in het glas-in-lood bij de ingang verwijst naar de advertentieafdeling van de krant.

Vervolg de Singelparkroute en loop onder het witte poortje door, steek de straat (Noordeinde) over via het zebrapad en loop het Rembrandtpark in. Loop langs de voormalige Kweekschool voor de Zeevaart en ga na dit gebouw rechts. Blijf het pad volgen tot het Rembrandtplein waar een beeld van een jonge Rembrandt naar een reliëf van zijn oudere zelf kijkt. Loop verder en ga links bij de Weddesteeg (tegen de flat voor je herinnert een plaquette eraan dat hier vroeger het geboortehuis van Rembrandt stond). Loop over de Rembrandtbrug naar molen De Put. Vanaf de brug zie je rechts een leeuw bovenop de voormalige Stadstimmerwerf.

31. Leeuw op voormalig Stadstimmerwerf (1612)

Kort Galgewater 22

De stadstimmerwerf werd gebouwd vanwege de hier geplande uitbreiding van de stad. Het bestond naast een werk- en opslagplaats ook uit de woonruimte voor de stadstimmerman. Via het Galgewater leverden grote schepen hun materialen af. Op de gevel pronkt fier een leeuw met het wapen van Leiden. De stadstimmerwerf stond in 1966 model voor het 29^e Delfts blauwe huisje van de KLM.

Ga na de brug rechts het Kort Galgewater op, loop langs de Stadstimmerwerf en ga aan het einde links. Het Kort Galgewater gaat bij de kruising over in de Steenstraat. Loop naar Steenstraat 51.

32. Vleermuis, uil en apen op het Oude Pannekoekenhuysje (1882)

Steenstraat 51

De pilaren van grijs natuursteen aan weerszijden van dit pand zijn versierd met een vleermuis (linksboven), uil (rechtsboven) en twee apen (beneden). Het is niet bekend waarom deze dieren hier zijn aangebracht. In 1908 werd hier de Nieuwen Melksalon (een lunch en theerom) geopend. Gezien het woord 'Nieuwen' bevond de melksalon zich er mogelijk al eerder en was er een nieuwe eigenaar of had er een verbouwing plaatsgevonden. Omdat de functie van het gebouw voor 1908 niet duidelijk is, is de betekenis van de apen, vleermuis en uil moeilijk te duiden. Ze zijn gemaakt in de stijl van de Jugendstil. Die kunststijl haalde inspiratie uit sierlijke elementen van planten en dieren in de natuur en vaak ontbreekt symmetrie. De dieren lijken hier echter niet alleen ter versiering aangebracht. Ze lijken op de uitkijk te staan en het pand te beschermen. De vleermuis en uil zijn nachtdieren en staan symbool voor de avond en nacht. De apen onderin lijken met hun tengere lichaam en lange staart op langoren uit Indonesië of India, dieren die vooral actief zijn in de ochtend en avond.

Hier eindigt de Leidse Dierenroute. Vanaf hier kun je weer teruglopen naar het NS-station Leiden Centraal. Vervolg hiervoor de Steenstraat die na de brug overgaat in de Stationsweg (400 meter tot aan het station).

COLOFON

Dit is een uitgave van [Het Dierenmuseum](#).

Redactie: Emmy Meijers en Henny van Rij
Fotografie: Frank Kroon, Emmy Meijers en Henny van Rij
Vormgeving: Henny van Rij

Heb je nog vragen of opmerkingen over de route?

Of ben je geïnteresseerd in een lezing over dierenkunst in de stad?

Mail dan naar info@dierenmuseum.nl of kijk op www.dierenmuseum.nl

©Dierenmuseum 2022